

**СПЕЦИФІКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ НЕПОВНОЛІТНІХ****SPECIAL FEATURES OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS
IN CASES OF ADMINISTRATIVE JUVENILE OFFENSES**

**Грбар Н.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»**

**Лук'янова Г.Ю., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»**

Сьогодні пріоритетним стала охорона і захист прав та інтересів неповнолітніх. Розвиток українського законодавства спрямовано у бік європейських стандартів. Одним із проявів цивілізованості країни є її рівень забезпечення захисту прав дітей. В Україні здійснюється належний захист прав дітей. Нині Міністерством Юстиції створено низку проєктів, зосереджених на захисті прав дітей. Серед них і розбудова ювенальної системи пробачії в Україні, що спрямована на створення можливості для неповнолітніх, котрі вчинили адміністративні проступки, отримати право виправитись та стати законослухняним і продовжувати бути членом суспільства без ізолювання. Покарання відбувається у формі громадських робіт за участі психологів та спеціалістів.

Не менш значущим є затвердження Національної стратегії реформування системи юстиції дітей на період до 2023 року. У зазначеному документі акцентовано увагу на необхідності вдосконалення механізмів захисту прав та інтересів дітей шляхом здійснення профілактики правопорушень, вчинених дітьми, підвищення рівня соціально-виховної роботи та гарантування належної соціальної адаптації неповнолітніх.

Проте дослідження наукових праць сучасних фахівців із зазначеної проблематики та судової практики дає нам розуміння того, що все ж таки в українському законодавстві міститься достатньо прогалин, що слугують підґрунтям для необхідності подальшої розробки та аналізу специфіки адміністративних правопорушень у справах про адміністративні проступки неповнолітніх з метою законодавчого впливу на адміністративні проступки неповнолітніх та притягнення їх до адміністративної відповідальності, враховуючи складність вчинених ними неправомірних дій із врахуванням настання негативних наслідків.

Сьогодні, хоча й законодавчо закріплено механізм здійснення адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх, проте процес його вдосконалення не завершено, оскільки відстежуємо численні недоліки у законодавстві. Саме тому проблеми здійснення адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх є однією із головних перешкод до наближення національного законодавства до європейських стандартів.

Досліджено, що провадження у справах про адміністративні проступки щодо неповнолітніх є одним із різновидів адміністративно-деліктного провадження. Такі провадження здійснюються на підставі таких же процесуальних правил, що регламентують сам порядок притягнення до адміністративної відповідальності повнолітніх.

У сукупності визначаються особливості та порядок проведення судочинства щодо неповнолітніх як спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності, та виокремлюється специфіка здійснення адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх.

Ключові слова: заходи адміністративного впливу, адміністративні проступки, адміністративні правопорушення, стадії адміністративного провадження, неповнолітні, суб'єкти адміністративного провадження.

Today, the protection and defense of the rights and interests of minors are of great significance. The development of Ukrainian legislation is aimed at European standards. One of the manifestations of the country's civilization is its level of protection of children's rights. Ukraine has appropriate protection of children's rights. The Ministry of Justice has created a number of projects focused on the protection of children's rights. They include the development of a juvenile probation system in Ukraine, aimed at creating opportunities for juveniles who committed administrative offenses, obtaining the right to mend one's ways, become law-abiding, and continue to be a member of society, without isolation. Punishment takes the form of community service with the participation of psychologists and specialists.

The approval of the National Strategy for Reforming the Juvenile Justice System until 2023 is equally important. This document emphasizes the need to improve mechanisms to protect the rights and interests of children by preventing offenses committed by children, increasing the level of social and educational work and ensuring proper social adaptation of minors.

However, the study of scientific works of modern experts on this issue and court practice gives us the understanding that the Ukrainian legislation still contains enough gaps that serve as a basis for the need to further develop and analyze the special features of administrative offenses in cases of administrative juvenile offenses. These measures are taken in order to influence administrative offences of minors and bring them to administrative responsibility, taking into account the complexity of their illegal actions and the occurrence of negative consequences.

Although the mechanism of administrative proceedings in cases of administrative juvenile offenses is fixed in the law, the process of its improvement is not complete, as we are tracking numerous shortcomings in the legislation. That is why the problems of administrative proceedings in cases of administrative juvenile offenses are one of the main obstacles to approaching the national legislation to European standards.

It is investigated that proceedings in cases of administrative juvenile offenses are one of the types of administrative delictual proceedings. Such proceedings are carried out on the basis of the same procedural rules governing the procedure for bringing adults to administrative responsibility.

In conclusion, the peculiarities and procedure of conducting juvenile proceedings, in which a juvenile is a special subject of administrative responsibility, are determined and the special features of administrative proceedings in cases of administrative juvenile offenses are distinguished.

Key words: measures of administrative influence, administrative offenses, administrative misconducts, stages of administrative proceedings, juveniles, subjects of administrative proceedings.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стало досить жорстоким та безжалючим. Занепад економіки, крах у соціальній сфері породжує жорстокість, свавілля та почуття безкарності. Нині стало модним самостверджу-

ватись за рахунок слабшого. Особливо це розповсюдилось серед підлітків та неповнолітніх. Посилюють цей процес засоби масової інформації та мережа Інтернет. Сьогоднішнє неповнолітнє покоління весь вільний час прово-

дять у соціальних мережах, де здебільшого поширюється непослух, застосування сили, та відбувається підсвідоме зомбування. В сукупності зазначені фактори підсилюють вчинення протиправних дій неповнолітніми.

Україна постала перед проблемою боротьби із правопорушеннями вчиненими неповнолітніми. Така боротьба має на меті пошук універсальних важелів впливу для припинення таких дій. Першим обов'язком, що постає перед державою, є зосередження діяльності щодо недопущення та попередження протиправних дій неповнолітніми. Для виконання такого обов'язку налагоджується взаємозв'язок між усіма органами і службами у справах дітей, та здійснюється пропагування щодо їх виховання і контролю з боку батьків та педагогів. Проте першочерговим є забезпечення та гарантування захисту прав неповнолітніх.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх у різні часи досліджувало багато науковців. Серед них І.П. Голосніченко, Ю.П. Битяк, С.В. Бородин, Н.Ф. Кузнецова, Я.М. Шевченко та інші.

Мета – дослідити на теоретичному рівні особливості адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. За останні роки на зміну суспільної свідомості вплинули багато факторів, які сприяли утвердженню прав неповнолітніх та зобов'язали державу боротися із неправомірними діями неповнолітніх. Нині діяльність неповнолітніх вимагає своєрідного підходу з боку держави та суспільства, а захист їхніх прав має стати переважним завданням країни.

Однією з передбачених законодавством особливостей адміністративної відповідальності дітей є те, що вчинення правопорушення неповнолітнім є пом'якшувальною обставиною, оскільки неповнолітні загалом не мають стійкої психіки, достатнього життєвого досвіду, не завжди усвідомлюють шкоду від заподіяного, легко підпадають під вплив інших осіб, особливо старших за віком, що нерідко стають організаторами або підбурювачами правопорушень; ураховується також, що неповнолітні легко піддаються виховному впливу й можуть виправитися без застосування до них жорстких заходів адміністративного стягнення. Зауважимо, що в багатьох країнах світу адміністративна відповідальність настає не з 16 років, а набагато раніше. З огляду на наші реалії вік, з якого настає адміністративна відповідальність, потрібно зменшити до 14 років [1, с. 165].

Для глибшого розуміння того, що спонукає підлітків та дітей на вчинення протиправних діянь, їх наслідки та як з ними боротися, спробуємо здійснити аналіз та визначити специфіку адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх.

Якщо говорити про неповнолітню особу як таку, що бере участь в адміністративному провадженні, то варто відмітити, що виникає необхідність в особливому ставленні до такого учасника судового розгляду.

Факторами, що зумовлюють особливий підхід під час адміністративного провадження щодо підлітка, є його вік, психологічний стан, усвідомлення вчинюваних ним діянь, визначення правосуб'єктності неповнолітнього.

Підтримуємо думку Г. Міньковського, який зазначає, що причини виникнення правопорушень неповнолітніх не можна відривати від причин існування правопорушень у нашому суспільстві взагалі [2, с. 84].

Щоб зрозуміти, як саме потрібно здійснювати захист процесуальних прав неповнолітнього та якою має бути процедура адміністративного провадження, найперше необхідно проаналізувати саме поняття «неповнолітній». Так, у ст. 32 ЦК України неповнолітньою особою вважається особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Юридична енциклопедія України дає нам таке визначення поняття: неповнолітній – це особа, якій не виповнилося 18 років [3, с. 144].

За міжнародними стандартами неповнолітньою вважається дитина до 18 років. Зокрема, у п. 2.2 (с) Мінімальних стандартних правил ООН зазначається, що неповнолітнім правопорушником є дитина або молода особа, яка підозрюється у вчиненні правопорушення, або, як встановлено, його вчинила [4, с. 112]. Хоча тут йдеться швидше про неповнолітнього як суб'єкта кримінального провадження, проте хочемо вказати на те, що в положенні ч.1 ст. 6 СК України зазначено, що до досягнення повноліття за особою зберігається статус дитини. Відповідно, якщо неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [5], то можемо констатувати, що це тлумачення і підпадає під роз'яснення поняття «неповнолітнього» як суб'єкта адміністративного провадження.

Здійснивши аналіз різних підходів до тлумачення поняття «неповнолітній», хочемо зауважити, що єдності щодо визначення поняття не існує. Проте є багато схожих і наближених наукових думок. Ми своєю чергою хочемо узагальнити зазначене поняття та вказати, що неповнолітнім є дитина, котра не досягла 18 років та з огляду на свій психологічний розвиток має неправильне розуміння своїх дій.

Досліджуючи специфіку адміністративної відповідальності неповнолітніх, зазначимо, що до такої відповідальності входить багато складників, як-от: вік неповнолітнього, його психологічний стан, психологічна стійкість стосовно навколишнього середовища та подій, що розгортаються довкола нього, способи та засоби реагування на протиправну поведінку неповнолітнього та особливості здійснення процедури адміністративних проваджень у справах щодо адміністративних правопорушень неповнолітніми особами.

Загалом, на думку фахівців, котрі вивчали питання особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх, вона повинна включати в себе: 1) врахування вікових особливостей неповнолітнього; 2) юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; 3) повноту індивідуального соціально-психологічного дослідження особистості неповнолітнього; 4) вибір індивідуального заходу впливу та його виконання [6, с. 159].

Реалізацію вказаних автором ознак є можливість забезпечити за умов належного гарантування прав неповнолітньої особи під час адміністративного провадження. Своєрідною особливістю здійснення провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх з метою їх притягнення до адміністративної відповідальності є те, що вони з огляду на свій вік та психологічну нестійкість особисто не здійснюють представництво своїх інтересів у суді. За них представництво здійснюють батьки, опікуни, піклувальники.

О.Х. Галімов звернув увагу на те, що можливість участі неповнолітніх у судочинстві як якого-небудь суб'єкта визначається відповідно до психологічного, а не вікового критерію, а також особливість цієї участі полягає у тому, що власні права вони реалізують за допомогою представників [7, с. 38].

Своєю чергою М. Маслянков стверджує, що у всякому провадженні, пов'язаному з адміністративними правовідносинами, комплекс процесуальних дій приблизно однаковий. Якісні та кількісні характеристики проваджень залежать від особливостей правовідносин, що виникають: очевидності або завуальованості делікту; складності доказування у справі; наявності чи відсутності очевидців правопорушення та інших обставин [8, с. 13].

Ю. Левенець до основних ознак адміністративної відповідальності відносить: 1) підставу адміністративної відповідальності – адміністративне правопорушення (проступок), яке не являє собою великої суспільної небезпеки; 2) наявність особливого набору засобів адміністративного впливу – адміністративних стягнень; 3) наявність системи органів адміністративної юрисдикції, які відповідно до повноважень, визначених законодавством, мають право застосовувати

заходи адміністративних стягнень і притягувати до відповідальності правопорушників; 4) особливий порядок реалізації адміністративної відповідальності [9, с. 60].

На думку А. Веселова, адміністративна відповідальність у системі ювенальної юстиції – це особлива правова форма реакції держави на адміністративні правопорушення з боку дитини, яка полягає в сукупності встановлених державою матеріальних процесуальних правових норм з метою спонукання неповнолітнього правопорушника заходами виховного чи примусового характеру до належної поведінки [10, с. 50].

Таким чином, адміністративна відповідальність неповнолітніх – це примусові заходи впливу, застосовані на основі норм процесуального законодавства до неповнолітніх, що винні у вчиненні адміністративного проступку, з метою виправлення їх поведінки та недопущення таких протиправних діянь у майбутньому.

Провадження у справах про адміністративні проступки стосовно неповнолітніх є одним із різновидів адміністративно-деліктного провадження. Таке провадження здійснюється на підставі тих же процесуальних правил, що регламентують порядок притягнення до адміністративної відповідальності за ті чи інші адміністративні проступки дорослих. Тому вони не виділяються в окреме, специфічне провадження.

Загальновідомим є той факт, що діяльність суду базується на логічних структурно правильно побудованих процесуальних діях, тому стверджуємо, що процес розгляду справ про адміністративні проступки неповнолітніх відбувається за стадіями, які чітко визначають послідовність вчинення процесуальних дій під час здійснення адміністративного провадження щодо неповнолітнього.

Ю. Битяк виділяє такі стадії адміністративного провадження: стадія аналізу ситуації, стадія прийняття рішення по справі, стадія оскарження, або опротестування рішення по справі, виконання рішення по справі [11, с. 192].

На думку А. Коренева, провадження у справі про адміністративну відповідальність складається із п'яти стадій: порушення справи, з'ясування фактичних обставин, розгляд справи, винесення рішення по справі, виконання рішення по справі [12, с. 142].

Якщо ж аналізувати першу стадію порушення справи про адміністративний проступок неповнолітнього та адміністративне розслідування, то така стадія включає такі етапи: виявлення факту вчинення адміністративного правопорушення (особисто; заява; повідомлення тощо); порушення справи про адміністративне правопорушення за фактом вчинення протиправного діяння; повне і об'єктивне з'ясування обставин справи; в разі необхідності застосування та процесуальне оформлення заходів забезпечення провадження; процесуальне оформлення результатів розслідування адміністративного правопорушення; направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю [13, с. 76].

Варто відмітити, що у разі вчинення адміністративного правопорушення неповнолітнім у віці від 14 до 16 років протокол про адміністративне правопорушення складається на одного з батьків чи законних представників неповнолітнього. У разі вчинення адміністративного проступку неповнолітнім у віці від 16 до 18 років такий протокол складається безпосередньо на саму неповнолітню особу. Для встановлення віку неповнолітнього перевіряються документи, у яких вказано дату народження, а за відсутності свідоцтва про народження інформацію отримують із книги реєстрації актів цивільного стану, довідок органів Національної поліції за місцем реєстрації неповнолітнього. За відсутності будь-якої інформації щодо повнолітнього його вік встановлюється за допомогою судово-медичної експертизи.

Наступною стадією у справі про адміністративну відповідальність неповнолітнього є підготовча стадія. На цій стадії визначається наявність підстав для кваліфікації проступку

неповнолітнього як саме адміністративного. З'ясовується, чи дійсно підліток вчинив правопорушення. Суд на цій стадії реалізує зазначені в КАС України завдання з метою всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи. За необхідності до процесу залучаються експерти, спеціалісти та перекладачі. Відбувається реалізація принципу законності та об'єктивної істини шляхом зібрання усіх необхідних матеріалів справи та доказової бази.

Третьою стадією є розгляд справи по суті. На цій стадії здійснюється аналіз зібраних матеріалів і з'ясовуються обставини по справі, відбувається розгляд справи по суті, досліджуються докази і приймається та доводиться постановою до відома зацікавлених осіб.

Під час розгляду справи про вчинення неповнолітнім адміністративного проступку, крім обставин, зазначених у ст. 194 КАС України, необхідно також з'ясувати: стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього, характеристику, умови життя та виховання, обставини, що негативно впливали на його виховання, а також його особисте ставлення до вчиненого діяння.

Якщо у суду виникне сумнів щодо розумового чи фізіологічного розвитку неповнолітнього, або є інформація, яка свідчить про розумову відсталість неповнолітнього, судом призначається психолого-психіатрична та/або педагогічно-психолого-психіатрична експертиза для з'ясування розвитку дитини та її психічного розвитку зокрема. Такі експертизи дають можливість проаналізувати стан неповнолітнього на момент вчинення адміністративного проступку, можливість ним усвідомлювати значення своїх дій та керування ними.

Обов'язком суду є інформування про час і місце розгляду справи законних представників неповнолітнього, службу у справах дітей, підприємство, установу, організацію, в яких він навчався чи працював. Невиконання цих вимог закону є порушенням права на захист неповнолітнього.

Рішення по справі має прийматись суб'єктом владних повноважень тільки тоді, коли у нього буде чітке переконання у тому, що неповнолітній правопорушник правильно розуміє зміст фактичних обставин, які є беззаперечними, за відсутності сумнівів щодо добровільності й істинності позиції неповнолітнього. Безпосереднім і єдиним засобом пізнання істини в діяльності судів у справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх є юридичні докази, визначені в юридичній літературі, як фактичні дані, які використовуються для пізнання обставин відповідно до принципу об'єктивної істини [14, с. 217].

Призначаючи покарання неповнолітнім та ставлячи за мету виправлення, перевиховання та реабілітацію неповнолітнього, обов'язком суду є дотримання принципів справедливості, законності, обґрунтованості та індивідуалізації покарання.

Наступною, не обов'язковою стадією є стадія опротестування постанови по справі. На цій стадії неповнолітній або його представник чи законні представники мають право оскаржувати постанову про притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності.

Завершальною є стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення на неповнолітнього. Така стадія настає на стадії виконання постанов про накладення адміністративних стягнень на неповнолітніх і підлягає виконанню з часу винесення. Для виконання постанови про накладення адміністративного стягнення на неповнолітнього суттєве значення має правильний вибір режиму виконання того чи іншого покарання.

Виділені стадії належать до усіх видів судових адміністративних проваджень, які входять до складу судового адміністративного процесу: провадження в адміністративних судах першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за винятковими обставинами, провадження за нововиявленими обставинами. Водночас кожне з проваджень має особливості

структурної побудови, які проявляються у конкретизації відповідних процесуальних дій, які систематизуються у певні стадії [15, с. 15].

Висновки. Враховуючи проведений аналіз особливостей адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх, ми можемо дійти висновку, що сьогодні законодавством України значно краще врегульовано процедуру здійснення адміністративного провадження щодо неповнолітніх як особливих учасників судового процесу. Проте варто зосередити увагу на завершенні трансформування національної судової системи за європейськими стандартами та наближення здійснення адміністративного провадження щодо неповнолітніх до вимог ЄС.

З огляду на це для ефективного функціонування системи адміністративного правосуддя у провадженнях щодо неповнолітніх необхідно враховувати міжнародні стандарти та міжнародну судову практику. Сьогодні для результативного функціонування системи правосуддя у провадженнях щодо адміністративних проступків неповнолітніх варто забезпечити не лише участь представ-

ника чи законного представника, а також у разі необхідності залучати у судовий процес педагога чи психолога та дотримуватись конфіденційності для того, щоб не завдати шкоди неповнолітньому.

Резюмуючи, можемо сказати, що процедура здійснення адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх є різновидом адміністративно-деліктного провадження, містить такі ж стадії і тому не відрізняється від процедури притягнення до адміністративної відповідальності дорослих. Особливість такого провадження полягає у тому, що, по-перше, неповнолітня особа віком від 14 до 16 років сама не несе відповідальність за вчинені діяння, а за неї це роблять законні представники; по-друге, на здійснення адміністративного провадження у справах про адміністративні проступки неповнолітніх має вплив визначення психологічного стану неповнолітнього; по-третє, враховуючи особливість неповнолітнього як специфічного суб'єкта адміністративного судочинства, виникає необхідність у забезпеченні індивідуального підходу до вибору заходів адміністративного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корнієнко М.В. Деякі особливості адміністративної відповідальності дітей згідно з чинним законодавством України. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. Вип. 2 (82), 2018. С. 162–169. URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/124-%>.
2. Миньковский Г.М. Некоторые причины преступности несовершеннолетних в СССР и меры ее предупреждения. *Советское государство и право*. №5, 1966. С. 84–93.
3. Юридична енциклопедія в 6 т. / відп. Ред. Шемшученко Ю.С. Київ : укр. енцикл, 1998. Т. 4. Н-П, 2004. 720 с.
4. Моееева Т.О. Комплексное криминалистическое исследование потожировых следов человека. Москва : *Городец-изд-во*, 2000. 224 с.
5. Сімейний кодекс : Закон України від 10.02.2002. № 2947-III. *Відомості Верховної ради України*, 2002. № 21-22. Ст. 35.
6. Горбач О.В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків, або осіб які їх замінюють : дис. ... кандидата юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2006. 215с.
7. Галимов О.Х. Малолетние лица в уголовном судопроизводстве. СПб. Питер, 2001. 224 с.
8. Масляников М.Я. Административно-юридический процесс. Воронеж, 1990. 206с.
9. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип. 3, 2012. С. 54–62.
10. Веселов М. Інститут адміністративної відповідальності у системі ювенальної юстиції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси і право*. № 5, 2019. С. 49–62. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2019/05\(106\)/07.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2019/05(106)/07.pdf)
11. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник. Харків : Право, 2001. 528 с.
12. Коренев А.П. Нормы административного права и их применение. Москва : Юрид. Лит., 1978. 142 с.
13. Логвиненко Б.О. Провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я : навч. посіб. Дніпро : *Видавель Біла К.О.*, 2020. 106 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4239/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF-%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf
14. Алексеев С.С. Общая теория права. Москва : *Юрид.лит.*. Т.2, 1982. 360 с.
15. Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Одеса, 2009. 22 с.